

DOI: 10.4467/29567610PIB.25.002.21860

dr Grzegorz K. Zając

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu

ORCID ID: 0000-0002-5504-5228

e-mail: gkzajac@wp.pl

BEZPIECZEŃSTWO A OTWARTOŚĆ: DYLEMATY OCHRONY GRANIC W STREFIE SCHENGEN

SECURITY AND OPENNESS: DILEMMAS OF BORDER PROTECTION IN THE SCHENGEN AREA

Streszczenie

Celem badań było zidentyfikowanie i ocena skuteczności instrumentów prawnych oraz operacyjnych stosowanych w ochronie granic wewnętrznych i zewnętrznych strefy Schengen, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń Polski. Zastosowane metody badawcze ułatwiły weryfikację postawionej hipotezy o tym, że harmonizacja przepisów oraz stosowanie zaawansowanych procedur operacyjnych, przyczynia się do zwiększenia skuteczności ochrony granic wewnętrznych i zewnętrznych strefy Schengen, przy jednoczesnym poszanowaniu praw cudzoziemców. W badaniach zastosowano metodę badania dokumentów i raportów instytucji europejskich i międzynarodowych, metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, a także metodę obserwacyjną.

Wyniki wykazały, że harmonizacja przepisów w ramach Schengen usprawniła przepływ osób, lecz w obszarze zewnętrznej kontroli granicznej nadal występują rozbieżności w interpretacji procedur. Przeanalizowano problematykę ochrony granic w Europie w kontekście funkcjonowania strefy Schengen. Omówiono prawne i teoretyczne podstawy funkcjonowania granic oraz ich współczesne funkcje. Szczególną uwagę poświęcono zagadnieniu ochrony granicy Rzeczypospolitej Polskiej, w tym zasadom jej przekraczania, a także kluczowym aktom prawnym regulującym te kwestie. Zaprezentowano podstawy prawne funkcjonowania strefy Schengen, uwzględniając charakterystykę oraz rolę kontroli granicznej w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. Ponadto przeanalizowano problematykę ochrony cudzoziemców w Polsce, wskazując formy tej ochrony oraz obowiązujące regulacje prawne. W zakończeniu przedstawiono syntetyczną analizę ochrony granic zewnętrznych Unii Europejskiej w kontekście wyzwań związanych z nielegalną migracją.

Słowa kluczowe: strefa Schengen, granica, ochrona granic, cudzoziemcy, migracja

Abstract

The aim of the study was to identify and assess the effectiveness of the legal and operational instruments used to protect the internal and external borders of the Schengen Area, with particular emphasis on Poland's experience. The research methods employed facilitated the verification of the hypothesis that the harmonization of regulations and the use of advanced operational procedures contribute to increasing the effectiveness of both internal and external Schengen border protection, while simultaneously respecting the rights of foreign nationals. The study relied on document and report analysis of European and international institutions, literature review and critique, as well as observational methods.

The results showed that the harmonization of Schengen regulations has streamlined the movement of people, yet discrepancies in the interpretation of procedures still persist in the area of external border control. The issue of border protection in Europe was analyzed in the context of the functioning of the Schengen Area. The legal and theoretical foundations of border operations and their contemporary functions were discussed. Special attention was paid to the protection of the Republic of Poland's border, including the rules for its crossing and the key legal acts regulating these matters. The legal basis for the Schengen Area's operation was presented, taking into account the nature and role of border controls in ensuring state security. Furthermore, the protection of foreign nationals in Poland was examined, identifying the forms of this protection and the applicable legal regulations. Finally, a synthetic analysis of the European Union's external border protection was provided in the context of the challenges posed by irregular migration.

Keywords: Schengen area, border, border protection, foreigners, migration

Wstęp

Strefa Schengen, symbolizująca swobodę przemieszczania się w Europie, jest jednym z najważniejszych osiągnięć integracji europejskiej. Jednakże, w dzisiejszych czasach, kiedy migracje, kryzysy humanitarne i wzrost zagrożeń bezpieczeństwa stają się coraz bardziej kompleksowe, strefa Schengen musi stawić czoła nowym dylematom związanym z ochroną swoich zewnętrznych granic. Odpowiedź na te wyzwania stanowi istotny punkt zwrotny w kontekście debaty nad przyszłością swobodnego przemieszczania się w Europie.

Swobodne przekraczanie granic w ramach strefy Schengen było od dawna symbolem jedności i współpracy między państwami członkowskimi Unii Europejskiej. Jednakże, z biegiem lat, wydarzenia związane z masową migracją, terroryzmem czy destabilizacją w sąsiednich regionach, postawiły strefę Schengen w obliczu trudnych decyzji dotyczących ochrony granic zewnętrznych. Dylematy te obejmują konieczność zapewnienia bezpieczeństwa obywateli przy jednoczesnym respektowaniu zasad otwartości i współpracy.

Przedstawione w niniejszym artykule badania są wynikiem dociekań naukowo-badawczych dotyczących ochrony granic zewnętrznych w strefie Schengen. Artykuł niniejszy ma na celu zgłębienie tych dylematów, analizę wyzwań związanych z ochroną granic w kontekście Schengen oraz poszukiwanie równowagi między potrzebą bezpieczeństwa a fundamentami swobodnego przemieszczania się, które są fundamentem europejskiej integracji. W tym kontekście, zostanie przeprowadzona analiza różnych aspektów związanych z przekraczaniem granic w Europie, panującymi zasadami i regułami prawnymi, oraz w zakresie ochrony cudzoziemców w Polsce. Celem artykułu jest nie tylko przedstawienie aktualnej sytuacji, ale również zainicjowanie refleksji nad ewentualnymi reformami, które mogą kształtować przyszłość strefy Schengen w obliczu dynamicznych wyzwań XXI wieku.

Zastosowane metody badawcze ułatwiły weryfikację postawionej hipotezy o tym, że harmonizacja przepisów oraz stosowanie zaawansowanych procedur operacyjnych przyczynia się do zwiększenia skuteczności ochrony granic wewnętrznych i zewnętrznych strefy Schengen przy jednoczesnym poszanowaniu praw cudzoziemców.

Do zrealizowania celu badawczego i zweryfikowania postawionej hipotezy wykorzystano szereg odpowiednich metod badawczych oraz całościowe analizowanie zagadnień i wyciąganie wniosków, nie z pojedynczych kwestii, lecz z szerszego kontekstu sytuacji. W badaniach zastosowano metodę analizy prawnoporównawczej najważniejszych aktów UE i prawa krajowego, metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę obserwacyjną poprzez omówienie procedur kontroli na przejściach granicznych RP, a także metodę badania dokumentów i raportów instytucji europejskich i międzynarodowych.

Wyniki badań, uwzględniające założone cele badawcze, zostały zaprezentowane w strukturze niniejszego artykułu. Wyniki wykazały, że harmonizacja przepisów w ramach Schengen usprawniła przepływ osób, lecz w obszarze zewnętrznej kontroli granicznej nadal występują rozbieżności w interpretacji procedur. Omówiono prawne i teoretyczne podstawy funkcjonowania granic oraz ich współczesne funkcje. Szczególną uwagę poświęcono zagadnieniu ochrony granicy Rzeczypospolitej Polskiej, w tym zasadom jej przekraczania, a także kluczowym aktom prawnym regulującym te kwestie. Zaprezentowano podstawy prawne funkcjonowania strefy Schengen, uwzględniając charakterystykę oraz rolę kontroli granicznej w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. Ponadto przeanalizowano problematykę ochrony cudzoziemców w Polsce, wskazując formy tej ochrony oraz obowiązujące regulacje prawne.

W kontekście potrzeby dalszej harmonizacji procedur zaleca się wdrożenie jednolitych mechanizmów oceny ryzyka migracyjnego, wspólnych standardów szkoleniowych dla służb granicznych oraz interoperacyjnych systemów wymiany danych, takich jak zintegrowany system wczesnego ostrzegania EUROSUR czy rozbudowa funkcjonalności systemu ETIAS (Europejski system informacji o podróży oraz zezwoleń na podróż). Niezbędne są także inwestycje w technologie wykrywania zagrożeń, w tym automatyczne systemy rozpoznawania biometrycznego oraz bezzałogowe platformy patrolowe monitorujące granice w czasie rzeczywistym.

Dokonano przeglądu istniejącej literatury z zakresu prawa międzynarodowego i europejskiego, polityki bezpieczeństwa, oraz zaprezentowano stanowiska badaczy w zakresie objętym przedmiotem badań. W trakcie prezentowanego badania wykorzystano w znacznej mierze z materiałów źródłowych i aktów prawnych dotyczących ochrony granic i ochrony cudzoziemców. Wyniki opracowano w oparciu o dane krajowych służb granicznych i innych instytucji odpowiedzialnych za ochronę granic RP, co umożliwiło ocenę praktycznego stosowania przyjętych rozwiązań prawnych wobec badanych grup podmiotów.

Prawne i teoretyczne rozważania nad pojęciem granicy i jej funkcji

W ujęciu prawnym, granica to powierzchnia prostopadła do powierzchni ziemi, oddzielająca terytorium jednego państwa od terytorium innych państw lub od obszarów nie mających niczyjej suwerenności (np. pełnego morza). Według Otoka, granica jest wyrazem geograficznym funkcji porządku zewnętrznego, w stosunku do innych państw¹. Wiktorska-Święcka wskazuje, że granice nie tylko wyznaczają obszar pewnego terytorium, lecz przede wszystkim delimitując, definiują terytorialnie zorganizowane instytucje². W kontekście terytorium państwa, Fryderyk Ratzel, niemiecki badacz, geograf, twórca geopolityki, wskazywał, że jednym z siedmiu podstawowych praw rozwoju państwa jest to, że granica jest peryferyjnym organem państwa, który odzwierciedla jego siłę i rozwój, stąd nie jest ona stała³. Baławajder podkreśla, że istnienie granic państwowych wynika przede wszystkim z przypisania państwom terytorium. Granica państwa, wyznaczając położenie geograficzne terytorium, określa nie tylko obszar państwa, ale spełnia również określone funkcje, które w podstawowym wymiarze mają charakter wewnętrzny i zewnętrzny⁴. Dodaje także, że wewnętrzny wymiar granicy państwa wyznaczony jest przez przestrzenny zasięg zwierzchności terytorialnej władzy i w tym względzie dotyczy regulacji i swobody działań podejmowanych przez różne grupy wewnątrz państwa, migracji a także transferów finansowych i rzeczowych oraz przepływu informacji poza terytorium. Z kolei zewnętrzny wymiar granicy dotyczy ograniczenia dostępu do terytorium państwa ze strony wszystkich podmiotów funkcjonujących poza jego obszarem⁵. Jak zauważa Heffner, badania nad istotą pojęcia granicy są prowadzone w wielu dziedzinach nauki i mają charakter interdyscyplinarny⁶.

1 S. Otok, *Geografia polityczna. Geopolityka, ekopolityka, globalistyka*, Warszawa 2009, s. 10.

2 A. Wiktorska-Święcka, *Wyznaczanie granic i konstruowanie tożsamości Europy*, w: A. Paczeński, M. Klimowicz (red.), *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie*, Wrocław 2014, s. 20.

3 S. Otok, *Geografia polityczna...*, *op.cit.*, s. 10.

4 G. Baławajder, *Granica państwa jako kategoria wielowymiarowa*, w: *Pogranicze*. Polish Borderlands Studies, Nr 1/2013, s. 44–45.

5 *Ibidem*.

6 K. Heffner, *Granica – rozwój instytucji (definicje, etymologia, typologia)*, w: S. M. Grochalski (red.), *Ewolucja instytucji granicy we współczesnej Europie*, Opole 2010, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, s. 77.

Zatem, granica państwowa, mimo że może być definiowana w wymiarze geograficznym i prawnym, to pełni dziś funkcje znacznie wykraczające poza klasyczne ujęcie terytorialne. W kontekście współczesnych wyzwań, takich jak migracje, zagrożenia hybrydowe czy presja polityczna, granica staje się narzędziem zarządzania bezpieczeństwem i mechanizmem kształtującym stosunki międzynarodowe. W tym ujęciu, istotne jest nie tylko określenie jej statusu prawnego, lecz również analiza jej dynamicznych funkcji regulacyjnych i społecznych.

Granica kształtowana jest zazwyczaj na podstawie umów międzynarodowych. Proces ostatecznego ustalania granic to 3 etapy, na które składają się decyzja polityczna przyznająca pewne terytorium, delimitacja (ustalenie przebiegu granicy państwowej najczęściej spotykane w traktatach pokojowych oraz umowach o cesji terytorium dokonywane w małych skalach) oraz demarkacja (wyznaczenie w terenie granicy między państwami, którego istotnym elementem są protokoły i mapy o dużej skali)⁷. Zgodnie z prawem międzynarodowym istnieje nienaruszalność granic, którą to zasadę można odnaleźć w takich fundamentalnych dokumentach jak:

- a) art.2. pkt 4 Karty Narodów Zjednoczonych stanowiący o zakazie użycia siły oraz art.2 pkt 7 Karty NZ dotyczący nieingerowania w wewnętrzne sprawy innych państw⁸,
- b) deklaracja ONZ z 1970 r. (powstrzymanie się w stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub użycia jej przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej któregośkolwiek państwa, nieingerowanie w wewnętrzne sprawy państw)⁹,
- c) deklaracja KBWE z 1976 r. (nienaruszalność granic, integralność terytorialna)¹⁰.

Każde państwo ma określone terytorium ograniczone granicą od innego. Granica państwa ma wiele funkcji. Do najważniejszych funkcji jakie pełni należą:

- 1) tożsamościowa (granice państwowe są symbolicznym wyrazem tożsamości narodowej. Zazwyczaj są one związane z historią, kulturą i tradycją danego narodu, a ich znaczenie może mieć wymiar emocjonalny dla obywateli),
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa narodowego (granice stanowią fizyczną barierę, która ma chronić państwo przed potencjalnym zagrożeniem ze strony obcych sił zbrojnych, terroryzmu, przemytu broni czy innych form agresji),

7 R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 210.

8 Art.2 pkt 4: *Wszyscy członkowie powstrzymają się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub użycia jej przeciwko integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej któregośkolwiek państwa bądź w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami Organizacji Narodów Zjednoczonych*; Art.2 pkt 7: *Żadne postanowienie niniejszej Karty nie upoważnia Narodów Zjednoczonych do ingerencji w sprawy, które z istoty swej należą do kompetencji wewnętrznej któregośkolwiek państwa i nie zobowiązuje członków, aby przekazywali takie sprawy do załatwienia w trybie przewidzianym niniejszą Kartą (...)*; Karta Narodów Zjednoczonych, Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90.

9 Zasada 1: *Państwa powstrzymują się w swoich stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub użycia jej przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej któregośkolwiek państwa lub w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami Organizacji Narodów Zjednoczonych*; Zasada 3: *Obowiązek nieingerowania w sprawy, podlegające jurysdykcji wewnętrznej któregośkolwiek państwa, zgodnie z Kartą*. Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (Rezolucja ZO NZ nr 2625(XXV) z 24 października 1970 r.), w: P.Łaski, I. Gawłowicz, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego publicznego*, Cz. II, Szczecin 2001; A/RES/2625(XXV).

10 Akt końcowy KBWE z 1 sierpnia 1975 r., Akt helsiński – Deklaracja zasad rządzących wzajemnymi stosunkami między państwami uczestniczącymi, w: P.Łaski, I. Gawłowicz, *op.cit.*

- 3) kontrolna (kontrola przemieszczania się osób, towarów czy też w przypadku wystąpienia epidemii lub innych zagrożeń zdrowotnych, granice państwowe mogą stać się narzędziem kontrolowania rozprzestrzeniania się chorób),
- 4) ochrony suwerenności (państwo w wymiarze polityczno-organizacyjnym ma pełną władzę na swoim terytorium, w tym nad ustanawianiem prawa, egzekwowaniem norm obowiązujących na jego obszarze i podejmowaniem decyzji politycznych),
- 5) prawa i porządku publicznego (instytucje państwa odpowiedzialne za egzekwowanie prawa, takie jak policja czy straż graniczna, monitorują granice w celu zapewnienia bezpieczeństwa publicznego),
- 6) ograniczającą (granica ogranicza migrację, wymianę towarów, wymianę środków finansowych, czy kulturę)

Prawna ochrona granicy RP

Ochrona granicy państwowej RP wynika z umów międzynarodowych bilateralnych z państwami ościennymi, ale także wewnętrznego ustawodawstwa. Granice lądowe Polski uregulowane są ze wszystkimi sąsiadami. Warto zauważyć, że umowy graniczne regulują nie tylko kwestie techniczne dotyczące przebiegu granicy, ale również zakres współpracy na obszarze przygranicznym, wspólne przedsięwzięcia i inne aspekty stosunków dwustronnych.

Ponadto, prawne uwarunkowania ochrony granic Rzeczypospolitej Polskiej są ustanawiane również, a nawet przede wszystkim, w ramach wewnętrznego systemu prawnego oraz w zgodności z międzynarodowym prawem. Najważniejszym dokumentem wewnętrznego systemu i porządku prawnego jest Konstytucja RP z 1997 r. W art.5 zawarto fundamentalny przepis, iż „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium (...)”. Doprecyzowanie tego przepisu stanowi art.26 tejże konstytucji, iż „Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”. Do pozostałych ważniejszych wybranych regulacji zaliczyć możemy:

- a) ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej¹¹,
- b) ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej¹²,
- c) ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach¹³,
- d) ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴,

11 Dz.U. 1990, nr 78, poz. 461, z późn. zm.

12 Dz.U. 1990, nr 78, poz. 462.

13 Dz.U. 2006, nr 234, poz. 1694 z późn. zm.

14 Dz.U. 2003, nr 128, poz. 1176.

e) ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym¹⁵,

f) ustawa z dnia 29 października 2021 r. o budowie zabezpieczenia granicy państwowej¹⁶.

Wyżej wspomniane akty prawne tworzą kompleksowy system regulacji, które mają na celu skuteczną ochronę granic Rzeczypospolitej Polskiej, zarówno w kontekście bezpieczeństwa narodowego, jak i zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski jako członka Unii Europejskiej i strefy Schengen. Lubiewski podkreśla, że złożona specyfika polskiej granicy państwowej w konsekwencji wymusiła wypracowanie równie złożonego systemu jej ochrony¹⁷. Stanowi go rozbudowany system instytucjonalny, który tworzą, m.in.: Straż Graniczna, Krajowa Administracja Skarbowa, czy Siły Zbrojne RP, które to odpowiadają za zapewnienie nienaruszalności granic. Jednakże, to Straż Graniczna pełni istotną rolę w zarządzaniu, kontrolowaniu oraz zabezpieczaniu granic państwowych, mając na celu utrzymanie porządku publicznego, bezpieczeństwa narodowego i skutecznego funkcjonowania systemu migracyjnego. Jej zadania obejmują patrolowanie obszarów przygranicznych, monitorowanie przemieszczania się osób i towarów, zwalczanie przestępczości granicznej, a także udział w akcjach poszukiwawczych i ratunkowych. Ponadto, Straż Graniczna aktywnie współpracuje z innymi służbami, takimi jak Policja czy Służba Celno-Skarbowa, a także uczestniczy w międzynarodowych operacjach mających na celu skuteczną ochronę granic, głównie zewnętrznych UE. Działania Straży Granicznej są nieustannie dostosowywane do zmieniających się warunków geopolitycznych i współczesnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem państwa.

Przekraczanie granic w aktach prawnych i praktyce

Przekraczanie granic jest zjawiskiem istniejącym od dawnych czasów, a współcześnie zagadnienie to rozpatrywane jest wielowymiarowo. W dzisiejszym globalizującym się świecie, przemieszczanie się osób, towarów i idei stało się nieodłączną częścią życia społecznego. Turystyka, migracje zarobkowe, czy też podróże służbowe sprawiają, że przekraczanie granic staje się codzienną rzeczywistością. Niemniej jednak, proces ten jest często uwarunkowany przepisami prawa oraz otaczający go kontekst polityczny. Ważne jest rozgraniczenie legalnego i nielegalnego przekraczania granic państwowych.

Wielu ludzi przekracza granice w poszukiwaniu lepszych warunków życia, uciekając przed biedą, konfliktami czy prześladowaniami. W takich przypadkach, akt przekroczenia granicy staje się dramatycznym wyborem pomiędzy nadzieją a desperacją. Migranci nierzadko pokonują setki kilometrów, narażając się na trudne warunki

¹⁵ Dz.U. 2007, nr 165, poz. 1170.

¹⁶ Dz.U. 2021, poz. 1992.

¹⁷ P. Lubiewski, *Granice Rzeczypospolitej Polskiej jako wyzwanie dla bezpieczeństwa państw*, Przegląd Policyjny, Nr 49/2019, s. 58.

ki podróży, aby dotrzeć do miejsca, gdzie mogą zrealizować swoje marzenia o lepszym życiu.

Jednakże, przekraczanie granic wiąże się również z wyzwaniem zwanymi z wyzwaniami związanymi z bezpieczeństwem i regulacjami prawnymi. Kontrole graniczne, procedury wizowe oraz przepisy dotyczące azylu są elementami, które kształtują doświadczenie przekraczania granicy. Dla wielu podróżujących, granica oznacza nie tylko zmianę geograficzną, ale również spotkanie z nową rzeczywistością, formalnościami i zasadami obowiązującymi w danym kraju.

Przekraczanie granic państwa może odbywać się w sposób legalny, tj. z poszanowaniem obowiązujących regulacji prawnych i zasad, lub nie przestrzegając tych przepisów, co czyni akt przekraczania granicy jako niezgodny z prawem, międzynarodowym i/lub krajowym.

Można w tym miejscu wskazać na przepisy ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej. Ustawa ta precyzuje zasady ochrony granic, w tym organizację i funkcjonowanie systemu ochrony granic państwowych. Określa również zasady współpracy z innymi organami państwowymi oraz wytyczne dla jednostek administracyjnych odpowiedzialnych za sprawy graniczne. W świetle art. 14 tejże ustawy przekraczanie granicy państwowej jest dozwolone na podstawie dokumentów uprawniających do jej przekroczenia. Ich rodzaj określony jest w umowach międzynarodowych, których Polska jest stroną, a także regulacje Unii Europejskiej. W tym miejscu ważne są przepisy unijne, w szczególności stanowiące tzw. dorobek Schengen. Wyodrębnione są zasady przekraczania granic zewnętrznych, tj. granicy państwa członkowskiego należącego do strefy Schengen z państwem nie należącym do tej strefy oraz granice wewnętrzne, tj. granice pomiędzy państwami należącymi do strefy Schengen. A zatem, zgodnie z art. 15 ustawy o ochronie granicy państwowej, osoby przekraczające granicę zewnętrzną w rozumieniu przepisów kodeksu granicznego Schengen są obowiązane poddać się kontroli granicznej, zgodnie z odpowiednimi przepisami, którą przeprowadzają funkcjonariusze Straży Granicznej. Ponadto, w świetle art. 17d ustawy o ochronie granicy państwowej funkcjonariusze straży granicznych państw członkowskich Unii Europejskiej wchodzący w skład europejskich zespołów straży granicznej na granicy państwowej stanowiącej granicę zewnętrzną w rozumieniu przepisów kodeksu granicznego Schengen wykonują zadania w ramach: 1) szybkich interwencji, realizowanych przez zespoły szybkiej interwencji na granicy, zgodnie z przepisami krajowymi odnoszącymi się do funkcjonariuszy Straży Granicznej, w zakresie określonym w rozporządzeniu nr 863/2007¹⁸; 2) wspólnych

18 Zgodnie z art. 1, ustanowiony został mechanizm służący zapewnieniu szybkiej pomocy operacyjnej przez ograniczony okres, w postaci zespołów szybkiej interwencji na granicy, wnioskującemu o to państwu członkowskiemu znajdującemu się pod nagłą i wyjątkową presją, zwłaszcza w przypadku masowego napływu obywateli państw trzecich usiłujących nielegalnie przedostać się na terytorium państwa członkowskiego na określonych odcinkach granic zewnętrznych. Zastosowane zasady nie mogą stać w sprzeczności z prawami uchodźców, czy też osobami ubiegającymi się o ochronę międzynarodową, w tym w odniesieniu do zasady non-refoulement; Rozporządzenie (WE) nr 863/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające mechanizm tworzenia zespołów szybkiej interwencji na granicy oraz zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 2007/2004 w odniesieniu do tego mechanizmu i określające uprawnienia i zadania zaproszonych funkcjonariuszy, *Dz.U. UE L 199, 31.7.2007.*

operacji lub projektów pilotażowych zgodnie z przepisami krajowymi odnoszącymi się do funkcjonariuszy Straży Granicznej, w zakresie określonym w rozporządzeniu nr 2007/2004¹⁹.

Oprócz granic lądowych, także występują granice lotnicze. Przekraczanie granicy państwowej w portach lotniczych regulują przepisy prawa lotniczego, w szczególności przepisy ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz. U. z 2020 r. poz. 1970 oraz z 2021 r. poz. 784, 847 i 1898) oraz inne wielostronne umowy międzynarodowe, czy akty prawne Unii Europejskiej²⁰. Natomiast, bezzałogowy statek powietrzny, który przekroczył granicę państwową i wykonuje lot w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej niezgodnie z obowiązującymi przepisami, może zostać zniszczony, unieruchomiony albo nad jego lotem może zostać przejęta kontrola, o czym stanowi art.18bl ustawy o ochronie granicy państwowej. W dalszej części tego przepisu zawarto zapis, że decyzję o zastosowaniu środków w tej sytuacji w sposób adekwatny do zagrożenia oraz w granicach zasad określonych w wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umowach międzynarodowych wydaje w formie rozkazu Dowódca Operacyjny Rodzajów Sił Zbrojnych po rozpatrzeniu całokształtu okoliczności konkretnego zdarzenia oraz z uwzględnieniem nadrzędności ochrony życia osób postronnych; uprawnienie to może być delegowane na dowódców podległych Dowódcy Operacyjnemu Rodzajów Sił Zbrojnych.

Nieprzestrzeganie zasad ustalonych przez państwa i organizacje międzynarodowe naraża osobę, która zamierza przekroczyć granice państwa na niebezpieczeństwo nielegalnego przekroczenia tej granicy. Jak można zauważyć, przekroczenie granicy w sposób zgodny z przepisami jest obwarowane wieloma wymogami, które należy spełnić, zarówno w kwestii posiadania legalnych dokumentów podróży, jak i materialnego zabezpieczenia, czy w inny sposób udowodnienia swojego celu podróży. Współcześnie mamy do czynienia jednak z zakrojoną na szeroką skalę nielegalną migracją, szczególnie osób z Afryki, Bliskiego Wschodu i Azji zmierzających do Europy, głównie zachodniej i północnej.

W Polsce istnieją przepisy karne dotyczące ochrony granicy państwowej. Zgodnie z art. 18c ustawy o ochronie granicy państwowej „Kto zabiera, niszczy, uszkadza, usuwa, przesuwa lub czyni niezdatnymi do użytku elementy infrastruktury, znajdujące się w strefie nadgranicznej i przeznaczone do ochrony granicy państwowej, w szczególności ogrodzenia, zasieki, zapory lub rogatki, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5. Natomiast, jeśli czyn taki jest mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie.

¹⁹ Określone są zasady funkcjonowania Europejskiej Agencji Zarządzania Współpracą Operacyjną na Granicach Zewnętrznych (tzw. FRONTEX), w tym zadania, struktura agencji, oraz zasady jej finansowania.

²⁰ Zagadnienie bezpieczeństwa w portach lotniczych jest szerzej omawiane w: G. Zajac, *Instytucjonalne i organizacyjne aspekty bezpieczeństwa w portach lotniczych Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Przegląd Europejski*, Vol. 2022, No. 2, ISSN: 1641-2478, Warszawa 2022, s. 79–94.

Podstawy prawne funkcjonowania strefy Schengen

Bardzo ważnym w zglobalizowanym świecie, w procesie integracji europejskiej, jest funkcjonowanie tzw. strefy Schengen. Tym terminem określa się obszar, na którym zniesione są kontrole graniczne wewnętrzne między uczestniczącymi państwami. Została ona nazwana od miasteczka Schengen w Luksemburgu, gdzie w 1985 r. podpisano porozumienie, które stało się załącznikiem tej strefy²¹. Idea strefy Schengen opiera się na swobodnym przemieszczaniu się osób między krajami sygnatariuszami bez konieczności przechodzenia kontroli granicznych na ich wewnętrznych granicach. Drobek prawny Schengen stanowią:

a) układ z Schengen z 1985 r. (akt pierwotny stanowiący fundament rozwoju całej strefy),

b) konwencja wykonawcza do układu z Schengen z 1990 r. (ustanawiająca m.in. jednolite zasady kontroli na granicach zewnętrznych oraz wprowadzająca środki towarzyszące umożliwiające zniesienie kontroli na granicach wewnętrznych państw – sygnatariuszy)²²,

c) kodeks graniczny Schengen z 2006/2016 r. (regulujący kontrolę graniczną osób przekraczających granice zewnętrzne państw członkowskich Unii)²³,

Polska przystąpiła do strefy Schengen 21 grudnia 2007 r. W strefie Schengen obowiązują jednolite zasady przekraczania granic zewnętrznych. Zgodnie z art.5 kodeksu granicznego Schengen, *przekraczanie granic zewnętrznych dozwolone jest jedynie na przejściach granicznych i w ustalonych godzinach ich otwarcia*. Każdy w momencie przekraczania takiej granicy obowiązany jest poddać się procedurze kontroli wykonywanej przez straż graniczną państwa członkowskiego oraz przedstawić stosowne dokumenty (np. dokument podróży, wizę, dokument pobytowy, odpowiednią ilość środków utrzymania na czas trwania pobytu). Przepisy strefy Schengen dopuszczają możliwość przekraczania granicy zewnętrznej państw członkowskich przez osoby z państw trzecich na zasadzie odstępstwa od wymogu spełniania przepisów w niej określonych. Dotyczy to osób, o których mowa w art.5 ust.2 z zastrzeżeniem art.19 i art.20 w związku z załącznikami VI oraz VII kodeksu granicznego Schengen, tj.:

21 Dnia 14 czerwca 1985 r. zawarty został układ między rządami państw Unii Gospodarczej Beneluxu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach (Układ z Schengen). Pierwowzorem tego porozumienia była dwustronna umowa z Saarbruecken między Republiką Federalną Niemiec a Francją z dnia 13 lipca 1984 r., której głównym celem było ułatwienie przekraczania wspólnej granicy drogowej obywatelom obydwu państw.

22 Konwencja wykonawcza weszła w życie w 1995 r., a następnie została włączona do systemu prawnego Unii Europejskiej na mocy traktatu amsterdamskiego z 1997 r.

23 Obecnie obowiązuje w wersji rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen), Dz.U. UE, L 77, 23.3.2016, z późn zm. Poprzednia i zarazem pierwotna wersja była określona przez rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice.

a) w przypadku, gdy zostanie zawarta specjalna umowa dwustronna między państwem członkowskim a państwem trzecim w stosunku do określonych osób lub grupy osób,

b) wobec pewnych kategorii osób, w tym m.in.: przez szefów państw i członków ich delegacji; pilotów samolotów i członków załogi, marynarzy, posiadaczy paszportów dyplomatycznych, urzędowych lub służbowych oraz członków organizacji międzynarodowych, pracowników transgranicznych, służb ratowniczych, policji, straży pożarnej oraz straży granicznej, małoletnich,

c) w przypadku osób lub grup osób, które znalazły się w nieprzewidzianej sytuacji wyjątkowej.

Właśnie ta ostatnia kategoria osób pozostawia pewną przestrzeń do naruszania ogólnych przepisów i zasad ustanowionych w ramach systemu strefy Schengen. Odstępstwo od tych zasad powinno mieć charakter, jak to ustawodawca określił, wyjątkowy, sporadyczny i nieregularny. W przepisach nie ma definicji terminu „nieprzewidziana sytuacja wyjątkowa”, jednak można posiłkować się zapisami art.3 kodeksu granicznego Schengen, który stanowi, że stosowanie tych przepisów nie może odbywać się z naruszeniem praw uchodźców²⁴ oraz osób ubiegających się o ochronę międzynarodową, w szczególności w odniesieniu do zasady *non-refoulement*²⁵.

Balawajder odnotowuje, że z punktu widzenia bezpieczeństwa granic Unii Europejskiej, olbrzymie znaczenie ma państwowa ochrona granic zewnętrznych²⁶. Dodaje, że granice zewnętrzne stanowią najważniejszą barierę ochronną i gwarancję bezpieczeństwa całej Unii Europejskiej²⁷. Kryzys migracyjny w Europie, z jakim mamy do czynienia od co najmniej kilku lat, powoduje też wiele pytań w zakresie przekraczania zewnętrznej granicy przez osoby nie posiadające odpowiednich dokumentów, w tym podróży, w sposób niekontrolowany i masowy.

Istota kontroli granicznej w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa

Każda osoba przebywająca na terytorium danego państwa, bez względu na to, czy wchodzi w skład ludności tego państwa, czy są to migranci, turyści, czy nawet w niektórych przypadkach osoby uprzywilejowane, mają obowiązek przestrzegania prawa tego państwa.

Kontrola graniczna leży w interesie nie tylko państwa członkowskiego, na którego granicach zewnętrznych jest ona dokonywana, ale w interesie wszystkich państw

24 Prawa uchodźców i ich status określony jest przepisami konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 28 lipca 1951 r. (konwencja genewska), Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515.

25 Szerzej na temat zasady *non-refoulement* w: O. Łachacz, *Zasada non-refoulement w międzynarodowym prawie uchodźczym – zwyczaj międzynarodowy czy też peremptoryjna norma prawa międzynarodowego?*, w: *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego*, vol. XV, A.D. MMXVII, s. 134–142.

26 G. Balawajder, *Instytucjonalny wymiar ochrony granic zewnętrznych Unii Europejskiej w kontekście bezpieczeństwa państw członkowskich*, *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, Tom 6 nr 1, s. 83.

27 *Ibidem*.

członkowskich, które zniosły kontrolę graniczną na granicach wewnętrznych. Kontrola graniczna powinna pomagać w zwalczaniu nielegalnej imigracji i handlu ludźmi oraz zapobieganiu wszelkim zagrożeniom dla bezpieczeństwa wewnętrznego, porządku publicznego, zdrowia publicznego i stosunków międzynarodowych państw członkowskich.

Odprawa graniczna powinna być dokonywana w sposób zapewniający pełne poszanowanie godności osoby ludzkiej. Kontrola graniczna powinna być przeprowadzana profesjonalnie i z zachowaniem szacunku oraz powinna być proporcjonalna do założonych celów.

Kontrola graniczna obejmuje nie tylko odprawę osób na przejściach granicznych i ochronę granicy pomiędzy tymi przejściami granicznymi, ale również analizę ryzyka dla bezpieczeństwa wewnętrznego i analizę zagrożeń, które mogą wpłynąć na bezpieczeństwo granic zewnętrznych.

Od momentu wejścia Polski do strefy Schengen, tj. od 21 grudnia 2007 r. kontrola i odprawa graniczna na granicach wewnętrznych w stosunku do Polski została zniesiona. Możliwa jest wrywkowa kontrola na tzw. drugiej linii, czyli wewnątrz państwa członkowskiego. Natomiast kontrola na zewnętrznych granicach UE musi być prowadzona z zachowaniem zasady odrębnej kontroli obywateli państw UE i Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG). W tym celu ustanowione zostały pasy oddzielnych odpraw dla tych obywateli zarówno na przejściach drogowych, jak i lotniczych i morskich.

Kontrola graniczna osoby obejmuje:

a) sprawdzenie autentyczności i ważności dokumentu podróży (paszportu i/lub wizy),

b) stwierdzenie tożsamości osoby na podstawie przedstawionego dokumentu,

c) ustalenie, czy dana osoba nie jest poszukiwana i nie figuruje w systemie SIS,

d) ustalenie czy osoba i środek transportu, którym podróżuje, nie zagraża bezpieczeństwu państwa, czy porządkowi publicznemu,

e) gromadzenie danych z przeprowadzonej kontroli,

f) sprawdzenie autentyczności i ważności wiz.

Kontroli osobistej nie dokonuje się obligatoryjnie. Dokonywana jest w przypadku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa przez tę osobę. Kontrolę graniczną dokonuje się poza kolejnością wobec osób:

a) uczestniczących w akcjach ratowniczych,

b) osób posiadających paszporty dyplomatyczne i służbowe,

c) osób niepełnosprawnych, w podeszłym wieku oraz osób z małymi dziećmi na ręku,

d) pojazdów przewożących żywe zwierzęta lub towary łatwo psujące się lub niebezpieczne.

Ochrona cudzoziemców w Polsce

Ochrona cudzoziemców w Polsce obejmuje szereg działań i przepisów mających na celu zapewnienie poszanowania ich praw i godności oraz umożliwienie legalnego pobytu w kraju. Państwo rozciąga swoją jurysdykcję pełną nie tylko w stosunku do swego terytorium, lecz również wobec ludności w nim zamieszkującej. Wyjątkiem są jedynie osoby, które mają status osób uprzywilejowanych w stosunku do pozostałych. Tymi osobami są przedstawiciele dyplomatyczni państw trzecich, osoby sprawujące funkcje w organizacjach międzynarodowych. Te osoby posiadają przywileje i immunitety, których pozostała ludność państwa nie posiada. Dlatego ich nie traktuje się jako części składowej ludności państwa.

Cudzoziemcy w Polsce korzystają z ochrony prawnej. Warunki pobytu cudzoziemców (nie-obywateli UE) na terenie Polski reguluje ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach²⁸. Cudzoziemcy, którzy uciekają przed prześladowaniami w swoim kraju, mogą ubiegać się o nadanie statusu uchodźcy lub innego rodzaju ochrony międzynarodowej. Polskie przepisy przewidują cztery formy ochrony cudzoziemców:

- status uchodźcy
- azyl terytorialny
- pobyt tolerowany
- ochrona czasowa.

Polska przestrzega zobowiązań międzynarodowych związanych z ochroną cudzoziemców z państw trzecich, w tym azylu, osób o statusie uchodźcy. Cudzoziemcy przebywający legalnie w Polsce mają określone prawa, takie jak prawo do pracy, dostępu do systemu edukacji i opieki zdrowotnej. Prawo to obejmuje także ochronę przed dyskryminacją. Polska jako członek Unii Europejskiej, zobowiązana jest do przestrzegania praw człowieka. Ochrona cudzoziemców obejmuje zapewnienie im równego traktowania, bez względu na pochodzenie czy status imigracyjny. Cudzoziemcy, którzy są ofiarami handlu ludźmi, są objęci specjalnymi programami i środkami wsparcia. Polska podejmuje działania na rzecz zwalczania tego procederu i chronienia jego ofiar. W przypadku cudzoziemców, którzy nie spełniają warunków legalnego pobytu, Polska przewiduje procedury powrotu do kraju pochodzenia z poszanowaniem praw podstawowych. Polska, działając zgodnie z międzynarodowymi standardami i przepisami Unii Europejskiej, kontynuuje prace nad doskonaleniem systemu ochrony cudzoziemców, dbając o zrównoważony i humanitarny sposób zarządzania procesami imigracyjnymi. Bardzo ważną rolę w ochronie cudzoziemców w Polsce odgrywają organizacje pozarządowe, świadcząc wsparcie, doradztwo i pomoc prawną.

Kaczmarczyk wskazuje, że ostatnie kilka lat to proces stopniowego przechodzenia od fazy entuzjazmu (migracja jako złoty środek uzdrawiający rynek pracy danego kraju) do fazy poważnych obaw i wskazywania zagrożeń wynikających z mobilno-

²⁸ Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694 z późn. zm.

ści obywateli innych państw²⁹. W ten sposób, jak zaznacza P. Kaczmarczyk, „kwestia skutków migracji oddziałuje na procesy społeczne oraz polityczne i wymusza pewne rozwiązania choćby w sferze polityki migracyjnej”³⁰.

Zgodnie z art. 106 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Cudzoziemcom masowo przybywającym do Rzeczypospolitej Polskiej, którzy opuścili swój kraj pochodzenia lub określony obszar geograficzny, z powodu obcej inwazji, wojny, wojny domowej, konfliktów etnicznych lub rażących naruszeń praw człowieka, można udzielić ochrony czasowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez względu na to, czy ich przybycie miało charakter spontaniczny, czy też było wynikiem pomocy udzielonej im przez Rzeczpospolitą Polską lub społeczność międzynarodową”³¹.

Perspektywa ochrony granic zewnętrznych w UE w kontekście nielegalnej migracji

Ochrona granic zewnętrznych Unii Europejskiej w kontekście nielegalnej migracji stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla szeroko rozumianej wspólnoty europejskiej. Zjawisko nielegalnej migracji ma szerokie konsekwencje, zarówno dla państw członkowskich, jak i dla samej UE jako całości. W tym kontekście, skuteczna ochrona granic zewnętrznych jest kluczowym elementem polityki migracyjnej i bezpieczeństwa UE. Kluczowe aspekty perspektywy ochrony granic zewnętrznych w kontekście nielegalnej migracji obejmuje wiele elementów. Przede wszystkim efektywna ochrona granic zewnętrznych wymaga wspólnych standardów i procedur dotyczących przyjmowania uchodźców, a także skutecznego zwalczania nielegalnej migracji. Zjawisko to będzie przybierać na sile, jako że rośnie liczba miejsc zapalnych i konfliktów na świecie, a perspektywy nie są obiecujące. Wzmacniać też trzeba zasoby europejskiej agencji straży granicznej i przybrzeżnej (FRONTEX). Perspektywa ochrony granic zewnętrznych obejmuje także wykorzystanie nowoczesnych technologii, takich jak drony, systemy monitoringu czy sztuczna inteligencja, które mogą wspomagać służby graniczne w identyfikacji nielegalnych przekroczeń granic.

Współczesne procesy migracyjne charakteryzują się ścisłym powiązaniem między migracjami zewnętrznymi a wewnętrznymi w ramach Unii Europejskiej. Napływ cudzoziemców do państw granicznych często prowadzi do ich wtórnej mobilności w kierunku bardziej rozwiniętych państw członkowskich, co wpływa na nierównomierne obciążenie systemów socjalnych i integracyjnych. Dane socjologiczne wskazują, że mechanizmy migracyjne są warunkowane nie tylko czynnikami ekonomicznymi, ale również społecznymi, kulturowymi i psychologicznymi, co ma bezpośredni

29 P. Kaczmarczyk, *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, Warszawa 2008, s. 207.

30 *Ibidem*.

31 Dz.U. 2003 nr 128 poz. 1176.

wpływ na percepcję zagrożeń i kształtowanie polityk bezpieczeństwa. Według raportu Europejskiego Urzędu Wsparcia w dziedzinie Azylu (EUAA, 2022), znaczna część migrantów, którzy uzyskali ochronę w krajach granicznych UE (np. Grecja, Włochy), decyduje się na przemieszczenie do innych państw członkowskich, zwłaszcza Niemiec, Francji i Hiszpanii, co tworzy napięcia w polityce relokacyjnej i integracyjnej³². Według danych z Eurobarometru z 2023 r., migracja została uznana za trzecie największe wyzwanie stojące przed UE, po inflacji i sytuacji międzynarodowej³³. Warto jednak zaznaczyć, że szczegółowe dane dotyczące percepcji migracji jako zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego mogą różnić się w zależności od kraju i kontekstu społeczno-politycznego. Badania również wskazują, że presja migracyjna może być używana jako narzędzie destabilizacji, co potwierdził kryzys graniczny na granicy polsko-białoruskiej w 2021 r. W raporcie Hybrid CoE Paper 17: *Instrumentalized migration and the Belarus crisis: Strategies of legal coercion* autorstwa Aurel Sari przedstawiono, w jaki sposób reżim białoruski w 2021 roku celowo wykorzystał migrację jako narzędzie presji politycznej wobec Unii Europejskiej, co wpisuje się w definicję zagrożeń hybrydowych. Sari wskazuje, że działania te miały na celu wywarcie nacisku na UE poprzez instrumentalizację migrantów, co stanowiło formę przymusu prawnego i politycznego³⁴.

Procesy migracyjne coraz częściej są także wykorzystywane jako narzędzie presji politycznej, co sprawia, że ich skutki należy rozpatrywać w kontekście współczesnych zagrożeń hybrydowych, destabilizacji granic oraz naruszenia porządku międzynarodowego.

Rola granicy państwowej może ulegać zmianom w odpowiedzi na dynamiczne wyzwania, takie jak migracje, globalizacja czy współpraca międzynarodowa, ale fundamenty jej funkcji pozostają kluczowe dla zachowania porządku i suwerenności państwa. Unia Europejska, a szerzej Europa, musi znaleźć rozwiązanie wobec narastania zjawiska nielegalnej migracji, czy transgranicznej przestępczości, a nawet terroryzmu. Konieczne wydaje się wypracowanie strategicznej wielopłaszczyznowej długookresowej strategii działania, której celem będzie zapewnienie obywatelom państw europejskich bezpieczeństwa.

Podsumowanie

Podsumowując, dylematy związane z ochroną granic w strefie Schengen stanowią wyzwanie, które wymaga zrównoważonego podejścia i wspólnej reakcji państw członkowskich. Swobodne przemieszczanie się osób w ramach Schengen to fundament eu-

32 *Asylum Report 2024: Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union June 2024*, European Union Agency for Asylum (EUAA), 2024, p. 68–69.

33 Standard Eurobarometer 99 – Spring 2023, June 2023, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052>, dostęp 25.05.2025.

34 A. Sari, *Hybrid CoE Paper 17: Instrumentalized migration and the Belarus crisis: Strategies of legal coercion*, European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (Hybrid CoE), 2023, s. 14–15.

ropejskiej integracji, jednakże w obliczu współczesnych zagrożeń, głównie nielegalnej imigracji, konieczne jest elastyczne dostosowanie polityki granicznej do zmieniającej się rzeczywistości.

W perspektywie przyszłości, strefa Schengen stoi przed wyzwaniami, które będą wymagały od państw członkowskich elastyczności, współpracy i gotowości do adaptacji. Zbalansowane podejście do ochrony granic będzie kluczowe dla utrzymania wartości swobodnego przemieszczania się, które są jednym z fundamentów europejskiej jedności. W obliczu dynamicznych wyzwań XXI wieku, Unia Europejska musi pozostać wierna idei Schengen, a jednocześnie być zdolna do skutecznego zarządzania nowymi dylematami związanymi z ochroną granic.

W artykule dokonano analizy określonego w tytule zagadnienia przy zastosowaniu odpowiednio dobranych metod badawczych. Osiągnięto postawiony we wstępie cel pracy, jakim była analiza wyzwań związanych z ochroną granic w kontekście Schengen, w tym znaczenie zasad związanych z przekraczaniem granic.

Ochrona granic zewnętrznych w kontekście nielegalnej migracji to złożone wyzwanie, które wymaga spójnej, zintegrowanej strategii opartej na solidarności i współpracy między państwami członkowskimi Unii Europejskiej. Skuteczne zarządzanie tym zjawiskiem wymaga także globalnej perspektywy i współpracy z partnerami spoza obszaru UE. Partnerska współpraca z państwami trzecimi jest kluczowa dla skutecznej ochrony granic zewnętrznych.

Bibliografia

1. Akt końcowy KBWE z 1 sierpnia 1975 r. (1975). Akt helsiński – Deklaracja zasad rządzących wzajemnymi stosunkami między państwami uczestniczącymi.
2. *Asylum Report 2024: Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union June 2024*, European Union Agency for Asylum (EUAA), 2024.
3. Balawajder, G. (2013). Granica państwa jako kategoria wielowymiarowa. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, 1.
4. Balawajder, G. (2018). Instytucjonalny wymiar ochrony granic zewnętrznych Unii Europejskiej w kontekście bezpieczeństwa państw członkowskich. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, 6(1).
5. Bierzanek, R., & Symonides, J. (2005). *Prawo międzynarodowe publiczne*. Warszawa.
6. Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (Rezolucja ZO NZ nr 2625(XXV), 24 października 1970 r.).
7. Heffner, K. (2010). Granica – rozwój instytucji (definicje, etymologia, typologia). W S. M. Grochalski (Red.), *Ewolucja instytucji granicy we współczesnej Europie* (s. xx-xx). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
8. Kaczmarczyk, P. (2008). *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*. Warszawa.
9. Karta Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90).
10. Konwencja dotycząca statusu uchodźców (28 lipca 1951 r.) (Dz.U. 1991 nr 119, poz. 515).
11. Lubiewski, P. (2019). Granice Rzeczypospolitej Polskiej jako wyzwanie dla bezpieczeństwa państw. *Przegląd Policyjny*, 49.
12. Łachacz, O. (2017). Zasada non-refoulement w międzynarodowym prawie uchodźczym – zwoływaj międzynarodowy czy też peremptoryjna norma prawa międzynarodowego? *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego*, 15.
13. Łaski, P., & Gawłowicz, I. (2001). *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego publicznego. Cz. II*. Szczecin.
14. Otok, S. (2009). *Geografia polityczna. Geopolityka, ekopolityka, globalistyka*. Warszawa.
15. Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice.
16. Rozporządzenie (WE) nr 863/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiające mechanizm tworzenia zespołów szybkiej interwencji na granicy oraz zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 2007/2004 w odniesieniu do tego mechanizmu i określające uprawnienia i zadania zaproszonych funkcjonariuszy (Dz.U. UE L 199, 31.7.2007).
17. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/399 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie unijnego kodeksu zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen) (Dz.U. UE, L 77, 23.3.2016, z późn. zm.).
18. Sari, A., Hybrid CoE Paper 17: *Instrumentalized migration and the Belarus crisis: Strategies of legal coercion*, European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (Hybrid CoE), 2023.
19. Standard Eurobarometer 99 – Spring 2023, June 2023, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052>, dostęp 25.05.2025.
20. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. 1990 nr 78, poz. 461).
21. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. 1990 nr 78, poz. 462).
22. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (Dz.U. 2006 nr 234, poz. 1694).

23. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2003 nr 128, poz. 1176).
24. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym (Dz.U. 2007 nr 165, poz. 1170).
25. Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o budowie zabezpieczenia granicy państwowej (Dz.U. 2021, poz. 1992).
26. Wiktorska-Święcka, A. (2014). Wyznaczanie granic i konstruowanie tożsamości Europy. W A. Paczeński & M. Klimowicz (Red.), *Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie* (s. 19-42). Wrocław.
27. Zając, G. (2022). Instytucjonalne i organizacyjne aspekty bezpieczeństwa w portach lotniczych Rzeczypospolitej Polskiej. *Przegląd Europejski*, 2022(2). Warszawa.